

УДК 72.01

Н.І.КРИВОРУЧКО, канд. архіт.

Харківська державна академія міського господарства

СЕРЕДОВИЩНИЙ ПІДХІД В АРХІТЕКТУРІ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПРИНЦИП РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ*

Розглядається середовищний підхід в архітектурі як кардинальний напрямок архітектурної творчості, що відповідає принципам стійкого розвитку міст. При цьому міське середовище і об'єкти, що його наповнюють, набувають статусу ресурсної архітектури, яка потребує загальнооспільного використання та збереження.

«У своєму розвитку людське суспільство впритул підійшло до рубежу, коли власну життєдіяльність... воно повинно вибудовувати, виходячи – з необхідністю імперативної властивості – із загальнопланетарних явищ... Формування (такої) концепції виступає першочерговою глобальною міждисциплінарною проблемою всієї сучасної науки» [1].

Світове архітектурне співтовариство на XXI Конгресі і XXII Асамблеї Міжнародного союзу архітекторів поставило ряд фундаментальних проблем і актуальних завдань перед архітекторами. Кардинальною проблемою вважається пошук екологічної рівноваги, досягнення суспільного об'єднання в урбанізованому середовищі, яке все більше розростається. При цьому було зазначено, що регіональні й місцеві традиції заслуговують особливої уваги та поваги.

Головна стратегія розвитку світового зодчества передбачає три основні напрямки:

- новий підхід до природи, що стала об'єктом експлуатації;
- задоволення духовних потреб людства при глобальній мирній політиці;
- архітектурна політика, спроможна стимулювати архітектурний творчий процес.

Розглядаючи архітектуру «як невід'ємну частину глобальної політики формування середовища життєдіяльності», ведуться пошуки шляхів участі зодчества в забезпеченні сталого розвитку суспільства, людських поселень та їх образності, поєднання тенденцій глобалізації та збереження традицій і духу місця.

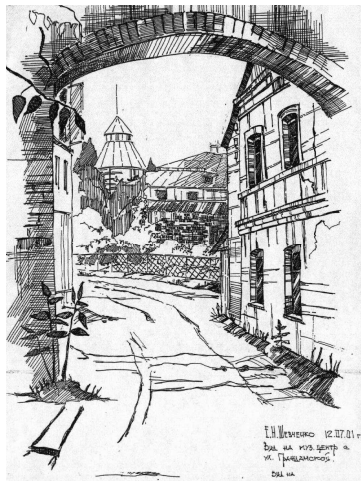
Зв'язок людини з місцем життєдіяльності загадковий, але безперечний. Відає ним *genius loci* – геній місця, який зв'язує інтелектуальні, духовні, емоційні явища з їх матеріальним середовищем [2]. Втор-

* Рисунки й перспективи з «пташиного польоту» центру Харкова зроблені студентами кафедри «Проблеми архітектури міського середовища».

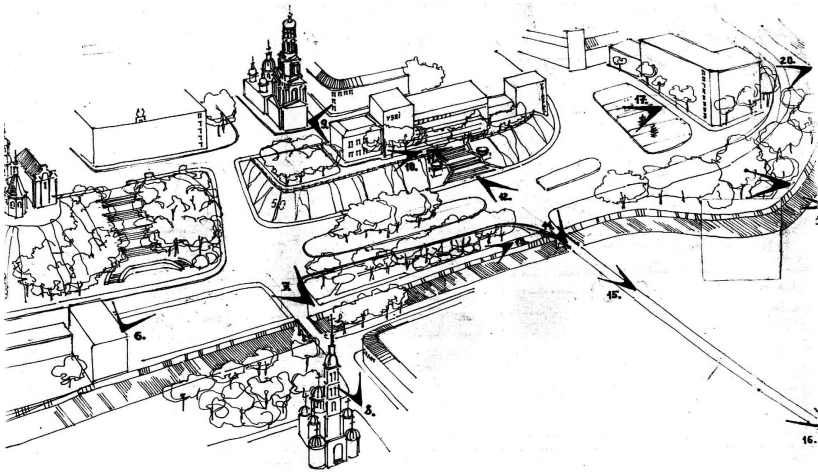
гаючись у середовище, зодчий повинен розгадати *genius loci*, бо, змінюючи всесвіт навколо себе, він відображає свою філософію, своє світосприйняття. А це вже зіткнення особистості й спільноти. Від характеру цього зіткнення і цієї розгадки залежить вдача або невдача архітектора.

Genius loci – це унікальність, без якої важко обійтися при характеристиці такого феномену, як міське середовище. Вона віддзеркалює індивідуальне *цiле*, що притаманне тільки даному місту, або його якійсь частці, що несе інформацію про це *цiле* і складає матеріально-енергетичну й соціально-духовну спадщину. Ця винятковість ґрунтується на індивідуальності ландшафту, а в історичному контексті – на соціально-духовних засадах. Про значущість і принципи збереження цієї спадщини в Україні в умовах розгортання програми сталого розвитку міст широко зазначається в [3-5].

Середовищний підхід до архітектури, який, за теорією психологічної установки, базується на системі «середовище – людина», передбачає вихід людини в реальне архітектурне середовище, що дає змогу відчувати *genius loci*. Недарма Ле Корбюзьє писав: «...архітектура включає в себе всю культуру епохи, що «справжню архітектуру» створюють, з одного боку, духовні цінності, що народжуються особливим станом людини, а з іншого – технічні засоби... Тут неминуче постає питання про світосприйняття, а тут у нас ще далеко не все гаразд ... Це мір-

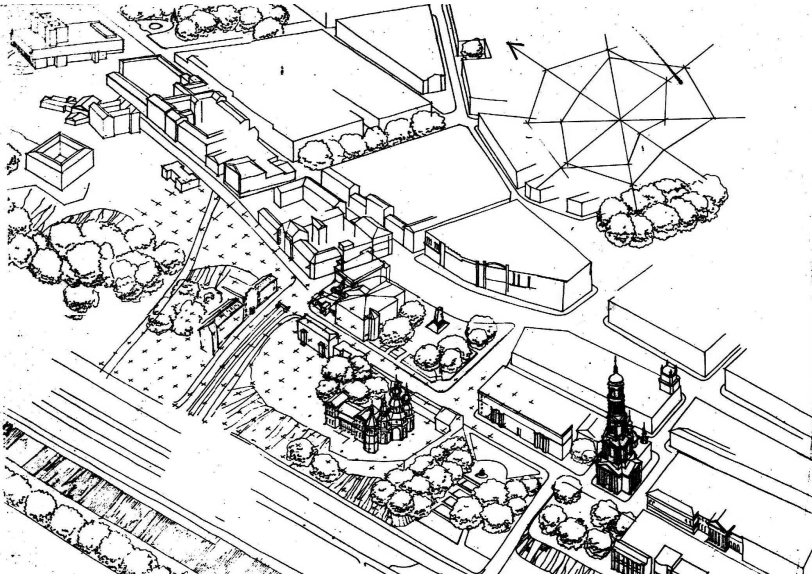

кування, за допомогою яких я намагаюся роз'яснити вам сутність архітектури» [6].

Такий підхід до архітектурного проектування дозволяє розглядати просторове середовище як систему. По-перше, вивчення йде від регіональних шляхів руху, від зовнішніх підходів до локальних місць середовища безпосередньо в натурі, з позицій руху людини, її життєдіяльності тощо. По-друге, стає найголовнішим пошук образних індивідуальностей даної місцевості. А вона складається не тільки з індивідуальності місця та архітектурних пам'яток. Це і маленькі дворики, і рядова забудова, що має функцію бути фоном, і вимощена вулиця, і велетенське старе дерево, і особливий колорит, який можна відчутися тільки безпосередньо на місці. Відштовхуючись від сутності архітектури, яка це *цїле* формує, середовищний підхід передбачає «вписування» об'єкта в навколишнє середовище або, інакше кажучи, середовище спонукає творця до тієї чи іншої архітектурної ідеї в проєкті. Міждисциплінарний принцип і системний аналіз архітектурного творчого процесу розкрито у нашій попередній статті [7].

Відоображаючи духовну сутність людини, задовольняючи на вищому рівні духовні потреби людини, архітектура набуває свого статусу – статусу ресурсної архітектури – складається з віддзеркалення світосприйняття людини, її філософського розуміння світу. Архітектурна творчість, що в своїй методологічній основі стимулює народження в середовищі художньо-ідеологічного образу, стає *загальнонаціональною цінністю*.

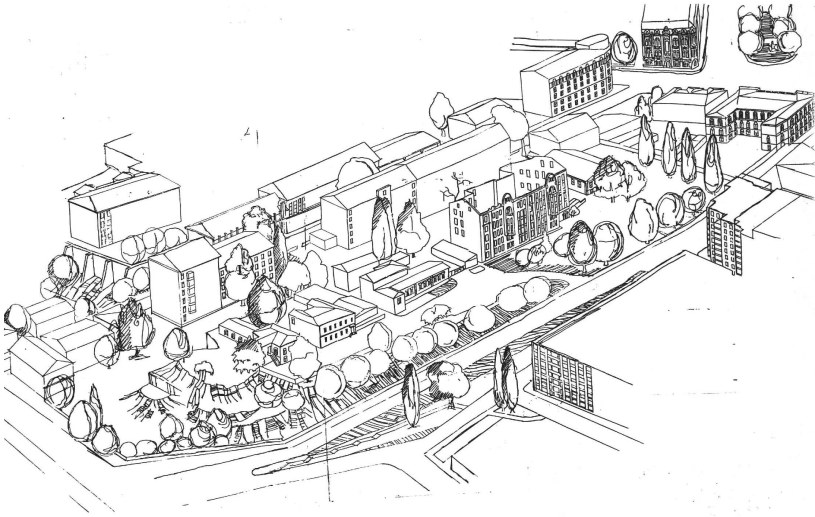
З трьох категорій архітектурної форми – об'ємно-пластичної, просторової і колірної – дві перші трактуються основними. Але думки про верховенство кожної з них не настільки однозначні. Наприклад, Вітрувій, Л.Брінкман, Е.Бекон, Г.Вельфлін, А.Габричевський, М.Гінзбург затверджували пріоритет просторової форми, В.Маркузон, А.Я.Ястребова та ін. – об'ємної. Д.Саймондс і И.Асіхара вважають, що роль об'ємних і просторових форм різна на Заході й Сході: на Заході пріоритет віддається об'ємам, на Сході – просторам. З.Гідіон і О.В.Іконников оперують категоріями часу – переходом пріоритетів у процесі історичного розвитку.

Саме за таким поглядом середовище розглядається як система цінностей і носій духовної спадщини. І вторгаючись у нього, змінюючи його, архітектору потрібно розгадати *genius loci*, а реальне середовище повинне при цьому:

- задовольняти матеріальній основі – організації діяльності;
- викликати найбільш сильну емоційну реакцію;
- мати часову і масштабну усталеність – зберігати функції мови для будь-яких епох і масштабів середовища.

Пріоритет просторової форми незаперечний і у функціональній сфері, тому що будь-який вид діяльності відбувається в якомусь просторі реального середовища, а воно впливає на людину фізично відчут-

ними сигналами. Проблема такого впливу розчленовується на два методологічних питання. По-перше, які саме фізичні параметри середовища впливають на наші органи почуттів, як цей фізичний вплив перетворюється на рівень архітектурної естетики і стає естетичною інформацією? Треба виявити, які саме параметри позитивно впливають на людину, а що залишає її байдужою або викликає негативну реакцію? Переходячи на термінологію теорії інформації та структурної лінгвістики, можна сформулювати питання так: яка саме *мова* цього впливу?

По-друге, естетичний вплив середовища, його окремі сигнали якимось шляхом складаються у *цілісність* в чуттєвій свідомості людини. Її щоденні мозаїчні враження – від міста та району до кімнати в домі – в одних випадках складаються в ціле, а в інших – відчуються як хаос.

Це перший, перцептивний рівень художньо-естетичної оцінки.

На основі цих безпосередніх вражень виникає на другому – концептуальному рівні сама ця оцінка. Виникає ємна соціальна метафора; людина переносить свої враження від архітектурного середовища на соціальне суспільство в цілому; вона приймає (чи не приймає!) соціум, який створив таке середовище і середовище при позитивному рішенні набуває статусу ресурсного середовища.

1. Декларация о науке и использовании научных знаний // Тез. докладов на Международном конгрессе «Наука и образование на пороге III тысячелетия». Кн.2. – Минск, 2000. – С.13.

2.Вайль Петр. Гений места / Послесловие Л.Лосева. – М: Изд-во «Независимая газета», 2001. – 488 с.

3.Дьомін М.М. Міста України на шляху до сталого розвитку // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.36. – К: Техніка, 2002. – С.3-8.

4.Клюшніченко Є.С. Стратегія забезпечення сталого розвитку міст // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.36. – К: Техніка, 2002. – С.8-13.

5.Шкодовский Ю.М.. На повестке дня – урбанистика // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.36. – К: Техніка, 2002. – С.18-22.

6.Мастера архитектуры об архитектуре. – М.: Искусство, 1972. – 590 с.

7.Криворучко Н.І. Феномен історичного центру міста (системний підхід та врахування «фактору людини»:проблемний аспект) // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.36. – К: Техніка, 2002. – С.149-152.

Отримано 15.02.2003

УДК 72.01

Л.С.МАРТЫШОВА

Харьковская государственная академия городского хозяйства

УРБОЭКОЛОГИЯ ГОРОДА КАК «РЕАЛЬНОСТЬ ВЫСШЕГО ПОРЯДКА» ПРИРОДЫ В АРХИТЕКТУРЕ (НА ПРИМЕРЕ г.ХАРЬКОВА)

Статья представляет собой часть исследования, где рельеф трактуется как основа для трактовки архитектурного силуэта, на примере композиции и силуэта города Харькова. Сопоставляются рельеф и архитектурный силуэт города, объединенные на семантическом уровне одним универсальным образом-символом горы, окруженной мировыми водами. Этот образ-символ дает возможность раскрыть универсальные закономерности формообразования архитектурного силуэта городов, расположенных на территориях, объединяющих возвышенности и низины («горный» и «дольный» мир).

Связь природы и архитектуры, вероятно, не вызывает сомнения, не только потому, что природа – мать искусств, но и потому, что она являет собой пример созидания, а архитектура – не что иное, как искусство созидания. Природа в данном случае – это не «географическая среда», а «Матерь(я)», это текст, исполненный смыслов, «сокрытых в Матери-и», это «заповеди, скрижали и письмена самого Бытия, в которые надо вникнуть и расшифровать» [2, с.17]. Расшифровать необходимо для того, чтобы определить, в данном исследовании, природу взаимодействия рельефа и архитектурного силуэта на семантическом уровне, выявив универсальные образы-символы, распознаваемые как в «рисунке» рельефа, так и архитектурного силуэта. Архитектура, имеющая двуединую природу и неразрывно связанная с природным ландшафтом, – это «вторая природа», которая «охватывает всю совокупность внешнего окружения» [3, с.52]. Ее эстетические аспекты закодированы и неоднозначны (в силу ее двуединой природы, где форма и содержание представляют семантическое целое). Это создает слож-